

Az informatikus könyvtárosképzés helyzete és tendenciái*

Veszélyek és lehetőségek

PÁLVÖLGYI Mihály

Az MKE-IKSZ mellett működő képzési-továbbképzési bizottság tagjaként az informatikus könyvtárosképzés helyzetéről, jövőbeni fejlődési elvárásairól fogok képet adni, különös tekintettel arra, hogy a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) milyen elvárásokat támaszt általában a szakok indításával szemben.

Mondandómat öt pont köré csoportosítom. Először a szakfejlesztéshez elengedhetetlen alapokról szólok. Ezt követően a MAB négy akkreditációs minimumelvárását taglalom *(Forrás: Az alapszakok*

(bachelor) 2005-ös kísérleti indításának akkreditációs minimumkövetelményei), kifejezetten az informatikus könyvtáros szak akkreditálásával, alapításával, intézményenkénti indításával és működtetésével kapcsolatosan: *képzési keret és tartalom, a személyi, intézményi kérdések, a kutatás és fejlesztés, infrastruktúra*. Mindegyiknél kitérek a szükséges Európai Unióss összefüggésekre, valamint a fejlődési lehetőségekre, de a nehézségekre, a veszélyekre is.

* Elhangzott 2004. október 11-én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a „Könyvtárosképzés ma, holnap” c. konferencián.

1. A képzés stratégiai összefüggései

A képzést stratégiai keretekben célszerű szemlélni, s elhelyezni magunkat, tevékenységeinket a jelenlegi, de folytonosan alakuló, változó nagy stratégiai képben. A magyar könyvtárosképzők mindegyikének figyelembe kell venni az alábbi két közös keretet:

(1) információs és könyvtári stratégiák, beleértve a globális, az európai stratégiákat és trendeket (pl. komplex könyvtárak, digitális konverzió), valamint a MITS-et (Magyar Információs Társadalom Stratégiája), illetve ehhez kapcsolódóan a könyvtári terület stratégiáját.

(2) európai és hazai felsőoktatási stratégiák, melyeket közös nevezőre hoz a bolognai folyamat, az európai felsőoktatási tér fejlesztésének követelménye. Ismernie kell pl. a magyar könyvtári terület stratégiai prioritásait (Skaliczki Judit):

- ☞ Az információhoz való korlátok nélküli, szabad, azonnali hozzáférés biztosítása.
- ☞ A falak nélküli virtuális könyvtár létrehozása.
- ☞ Hálózati együttműködés a gazdaság, a kultúra, a tudomány, az oktatás és az államigazgatás területén.
- ☞ A tartalomszolgáltatás növelése.

A közösen osztott stratégiák mellett fontos, hogy a képzőintézmények még két további területen egyre kisebb, de számukra nagyon fontos képekben elhelyezzék magukat – a regionális és helyi stratégiákban (tekintettel arra, hogy az anyaintézmények gyakran regionális felsőoktatási centrumok, fontos a települési, megyei, régiós szint együttműködése, intelligens régió stratégiák és projektek, a könyvtárak és más információs rendszerek figyelemmel kísérése), – valamint az intézményi (egyetemi, főiskolai) stratégiákban (intézményi fejlesztési tervek, bennük a minőségfejlesztési projektek, intézményi

információs rendszerek fejlesztése, tanszékekkel és könyvtárakkal való együttműködés fejlesztése, stb.)

Fontos, hogy el tudjuk helyezni magunkat, és meg tudjuk találni lehetőségeinket a dinamikusan változó információs és tudástársadalom különféle szintjein, az információs és tudásláncban, az információs- és tudáspiacon, el tudjunk igazodni a változó képzési és továbbképzési elvárások és igények tekintetében, s tudjuk, kik a vetélytársaink, kik a jelenlegi és potenciális partnereink.

2. Képzési keretek és tartalmak

A MAB mind a négy ponton erős követelményeket támaszt bármely szakkal szemben, természetesen a mi szakunk se kivétel. Nézzük sorban!

2.1. A képzési keretek, képzési terület kérdése

Az alapképzési informatikus könyvtáros szak alapításának és indításának alapkérdése, hogy mely képzési kerethez, területhez ághoz tartozunk, mik a fő képesítési követelményeink, mik a fő oktatott tartalmak.

Jó, hogy túl vagyunk az izgalmakon, szakunk nem lett önálló bemenet nélküli bölcsész szak. Az informatikus könyvtáros szak alapvetően az információ- és könyvtártudományra épít, amelynek nagyon szoros *interdiszciplináris kapcsolatai vannak az informatikával, a kommunikációtudománnyal, kognitív tudománnyal, s számos más területtel, beleértve a szervezés- és vezetés tudományt.*

Az informatikus könyvtáros szak olyan képzési ághoz került, amelynek alapszakaival közös képzést lehet megvalósítani. A jelenlegi képzési tartalom alapján, másrészt az Európai Unióban alkalmazott gyakorlatnak megfelelően a szakunk interdiszciplináris képzési ághoz kapcsolódik. A „társadalomtu-

dományi” képzési területen a „társadalomismeret” képzési ágban önálló szakként jelenik meg a kommunikáció és a médiatudomány, szociológia stb. mellett.

☞ Interdiszciplináris kapcsolatok, rokonságok

A kommunikációval *való* közelségre (de nem azonoságra) utal az információs és kommunikációs szektor konvergenciája, az „infokommunikáció” jelensége.

E szakággal, és szakterülettel számos lehetőség nyílik, nyílhat közös, interdiszciplináris kutatásra-fejlesztésre is.

A szakunk interdiszciplináris voltából következik, hogy az informatikai, illetve a bölcsészettudományi területtel (nyelvtechnológus, és levéltár szak) is van érintkezési felület.

Fontos, hogy e kapcsolatok, rokonságok tükröződjének a tantervben, így pl. a Kommunikáció és más társadalomismereti szakokkal számba jöhető közös ismeretek az 1–2. félévben minden érintett szak jávára szolgálnak. Emellett tekintettel kell lenni rájuk a tanszéki kutatásokban, a szakdolgozatokban keretet kapó hallgatói kutatásokban. (lásd még 3. pont, a kutatási-fejlesztés alatt.)

2.2. Képzési célok és képesítési követelmények

A második fontos feladat a szak alapítási dokumentumának kidolgozása volt, benne a képzési célnak, a képesítési követelményeknek a megfogalmazása.

☞ Képzési cél

(A hatályos 129/2001. kormányrendeletben foglaltakat alapul véve) az alapítási dokumentum idevágó első passzusa szerint a képzési cél olyan munkaerőpiac-képes szakemberek képzése, akik a könyvtár, információszolgáltatás területén korszerű elméleti, történeti és gyakorlati ismeretekkel rendelkeznek, s ezek birtokában képesek a különböző könyvtár típusok, valamint a szaktájékoztatási feladatokat vég-

ző intézmények szakmai munkaköreinek ellátására. (A továbbiakban felsorolja, hogy mely munkaterületekre készít fel, és milyen alapvető szakmai képességeket igényel).

☞ Képesítési követelmények

A MAB elvárásainak megfelelően megfogalmaztuk, hogy mit várunk el az alapképzésben részt vevő hallgatóktól az ismeretek elsajátítása, alkalmazása, illetve a szakmai magatartás és attitűdök tekintetében.

(1) Az ismeretek elsajátítása

A felsőfokú alap (bachelor) fokozatot olyan hallgatók kaphatják, akik elsajátították

- a) a könyvtár- és információtudomány alapfogalmait és alapelveit;
- b) a könyvtári és információs szolgáltatások céljait, módszereit, eszközeit és technológiáit és képesek ezeket a differenciált igények szemszögéből vizsgálni és megítélni. Tisztában vannak az információs és tudástársadalom alapvető tényezőivel, működésével, sokrétű összefüggéseivel, és ismerik a fejlesztésével kapcsolatos alapfogalmakat és alapelveket; alkalmasak a könyvtár- és információtudományi koncepciók, a szakirodalmi források elemzésére, értékelésére, a lényeges információk szűrésére, rendszerezésére és prezentálására;
- c) elsajátították a könyvtári és információs szolgáltatások nyújtásához elengedhetetlenül fontos kommunikációs és informatikai ismereteket;
- d) tudatában vannak saját tudásuk korlátainak, és a tájékozódás, önfejlesztés, a továbbképzés fontosságának;

(2) A képességek elsajátítása (ismeretek alkalmazása)

Az ismeretek, a tudás akkor „ér valamit”, ha képesek vagyunk alkalmazni azokat, ha az felhasználható. A könyvtáros munka, s ennek megfelelően a főiskolai képzés mindig is gyakorlatorientált és a képességfejlesztésre összpontosító volt.

A felsőfokú alapképzésben részt vevő hallgatóktól azt várjuk el, hogy bizonyítottan legyenek képesek a megszerzett ismeretek konkrét alkalmazására, s rendelkezzenek az ehhez elengedhetetlen konvertibilis könyvtári-információs, kommunikációs, informatikai, valamint szervezési és vezetési készségekkel. A könyvtári gyakorlatok keretében tegyenek szert gyakorlati tapasztalatokra. Az alkalmazás mellett legyenek képesek ismereteik, képességeik folyamatos fejlesztésére, önálló továbbtanulással vagy szervezett továbbképzésekkel.

(3) Szakmai attitűdök és magatartás

Az ismeretek és azok alkalmazása, a képességfejlesztés mellett fontos, hogy a kezdő szakemberek az EU vonatkozó követelményjegyzékét (EuroGuide LIS) figyelembe véve

- a) rendelkezzenek olyan személyi tulajdonságokkal (szolgáltatásorientáltság, türelem, empátia, elemző- és kritikai készség, döntésképeség), melyek a személyi felelősséget és egyéni döntéshozatalt megkövetelő munkakörökhöz szükségesek;
- b) rendelkezzenek a könyvtári és információs szolgáltatásokhoz szükséges minőség szemlélettel, értékrenddel;
- c) legyenek kreatívak és kezdeményezők;
- d) törekedjenek a hatékonyságra;
- e) rendelkezzenek a könyvtárak, információs rendszerek és hálózatok hatékony működtetéséhez szükséges együttműködési és csoportmunka-végzési készséggel;
- f) legyenek tudatában az Európai Unió informatikus szakemberekkel szemben egységesen támasztott szakmai, valamint attitűd- és magatartáskövetelményeknek (EuroGuide LIS), és törekedjenek az azoknak való megfelelésre.

(Forrás: <http://www.aslib.co.uk/pubs/2001/18/02.html>)

Az ismeretek, azok alkalmazási képessége, illetve a szakmai attitűdök és magatartás együtt jelentik a garanciáját annak, hogy a kikerülő ifjú szakemberek alapképzésüknek s szakirányuknak megfelelő-

en könyvtári, információs szervezetben felelős munkakört vállalhassanak.

2.3. Az alapképzés viszonyulásai

☉ Az egyszakosság- kétszakosság kérdése

A magyar képzési gyakorlatban megszoktuk a kétszakosságot, azt, hogy a szakunk szabadon kombinálható (volt) bármely más szakkal a főiskolai képzésben. Ennek komoly előnyei vannak egyrészt az elhelyezkedésben, másrészt a könyvtári-információs munkában, többek között a tájékoztatásban. Most a képzés egyszakos lesz, és nagyon komolyan el kell gondolkodni azon, hogy ennek a negatívumait, veszélyeit hogyan tudjuk kiküszöbölni tantervi eszközökkel (pl. tudományrendszertanok alapos elsajátításával).

Az egyszakosság kérdésével szorosan összefügg az alap- illetve mesterszakok elképzelhető egymáshoz kapcsolódása. Két kérdés merül fel:

- 1) Kik választhatják majd, és milyen feltételek mellett a különböző könyvtár- és információtudományi mesterszakokat?
- 2) Milyen mesterszakokat választhatnak az alapképzéseinkben végzetek a szűkebben vett könyvtár-és információtudományi mesterszakok mellett?

Az alapszakok és mesterszakok viszonya

Az első kérdéssel kapcsolatban, s ez nyugati országokban is így van, lehetővé kell tenni, hogy *elvileg bármilyen BA után választhassa a hallgató a könyvtár- és információtudományi mesterszakokat* (megfelelő feltételekkel és tantervvel) *Monok István* példájával élve *„Egy fizikus szakkönyvtárban nagyon is elkélne olyan szakember, aki „fizika BA” után „természettudományi szakkönyvtáros MA” diplomát kap, a zenei könyvtárban pedig zenetudományi (-tanári) alapképzetségű szakember.*” (Forrás: Monok István: Hozzászólás „A magyar könyvtárosképzés jövője” című anyaghoz Budapest, 2004. január 12.)

A szak sokrétű kapcsolataiból következik, hogy elvileg tág lehetőségek kellene, hogy legyenek arra, hogy egy informatikus könyvtáros BA végzettség után, a szűkebben vett könyvtár- és információtudományi MA-képzések mellett esetleg milyen további mesterképzések felé nyílhat út (levéltáros, infokommunikációs stb. mesterképzések).

Bármelyik esetet is nézzük, alapvető követelmény, hogy a „lineáris” jellegnek megfelelően jól kidolgozott legyen az egymásra épülés!

3. Személyi és intézményi együttműködési feltételek

3.1. Hazai személyi és intézményi feltételek

☉ *Oktatók*

A MAB szigorú feltételeket támaszt az oktatókkal szemben, ami vonatkozik a szakon oktatók személyére, képzettségére, munkaviszonyára. A szakfelelős csak teljes munkaidőben foglalkoztatott egyetemi tanár (főiskolai tanár) egyetemi docens. A törzstantárgyak tantárgyfelelőseinek, a záróvizsgatárgyak tantárgyfelelőseinek magas százalékban az intézményben teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatónak kell lenni, s ehhez társul a tudományos fokozat, az igazolt sikeres, szakmai gyakorlat és teljesítmény. Ezek közül a tudományos fokozat (PhD) megszerzésének követelménye igényel sok-sok plusz munkát a jelenlegi derékhad, illetve majd az ifjú oktatók számára. Az intenzív oktatói munka (a két tagozatot alapul véve a heti óraszám mindenkinél minimum 20 óra), a felkészülési, kutatási igény, a hallgatói munka ellenőrzése, értékelése, a hallgatókkal való egyéni foglalkozás, a szakdolgozati konzultáció igénye önmagában is jóval meghaladja az átlagos heti munkaórát!

☉ *Intézményi keretek: karok, tanszékek*

A tanszékek különféle karokon, intézetekben működnek, az informatikai és matematikaitól kezdve a bölcsészkaron, a társadalomtudományokon át a természettudományi-informatikai-gazdaságiig. Az Európai Unió országaiban a mi „informatikus könyvtárosunknak” megfelelő képzések vagy önálló keretben (ez a helyzet Dániában), vagy kommunikáció és információtudományi keretekben (pl. Németország, Stuttgart), vagy információtudományi, tudásmenedzsment keretekben (pl. Ausztria, Eisenstadt), Nagy Britanniában gyakoriak az információtudományt az informatikával kombináló keretek (pl. London, City University). Mindezek jó lehetőséget nyújtanak az interdiszciplináris kutatásra-fejlesztésre.

Gyakori, hogy tanszékeink „átoktatnak” más szakokban, programokban, pl. az európai információs szolgáltatások, vagy az információmenedzsment, sőt kutatási módszerek terén (pl. Szombathelyen a Nemzetközi kommunikáció, illetve a Gazdálkodás szakon), s cserében mi is igényt tartunk közgazdasági, szociológiai, pedagógiai, pszichológiai alapok oktatásában más tanszékek, szakok oktatóinak közreműködésére.

☉ *Hallgatók*

A hallgatók száma alapján az informatikus könyvtáros szak az elsők között van a szakok sikerlistáján. Szombathely nem a legnagyobb, de még itt is 60–70 elsőéves és kétszakos nappalis hallgató, illetve és 35–45 elsőéves egyszakos levelezős hallgató lép be a képzésbe (az utóbbi egy - két évben). A kétszakos nappali tagozatos hallgatók zöme, felméréseink szerint, a másik szakhoz választja a szakot. Probléma, hogy erőteljesebb szűrési lehetőség nincs a nappalisoknál, hiszen a másik szak is számít. A levelezősök köre is vegyes, a már könyvtárban dolgozók mellett nagyon sok egyéb hely is szerepel (rendőrség, határőrség, iskola, önkormányzat stb.).

Az egyszakos BA alapképzésre való áttérés a 2.3. alatt ismertetettek mellett azt a veszélyt is jelzi, hogy vajon önmagában mennyire sikerül vonzani arra a hallgatókat. Ugyanakkor a képzésünk alaposabb lehet, és még jobban tekintettel lehet a könyvtárak, információs szervezetek igényeire. A jelenlegi heti 12 óra helyett minimum 20 óra áll majd rendelkezésre, ami több lehetőséget jelent !

☞ *NKÖM, Könyvtári Intézet, szakmai szervezetek, könyvtárak*

Az informatikus könyvtárosképzés fejlesztéséhez szükséges lépéseket országosan a Könyvtári Intézet koordinálja, mely többek között a képzési koncepció kidolgozásával, ill. kidolgoztatásával, rendezvények, fórumok szervezésével segíti a munkát, amelyet a NKÖM Könyvtári Osztálya katalizál és segít, ahol kell.

(1.) A képzőintézmények, könyvtárak képviselőit tömörítő képzési és továbbképzési munkacsoport számos alkalommal vitatta meg a képzési szintek, igények, elvárt képzések, végzettségek, tudáskompetenciák kérdését - hátra van még a gyakorlat oldaláról történő mérhetővé tétel.

(2.) A képzőintézmények kidolgozták a szak alapítási dokumentumát, az új képzési szerkezetet, és benyújtják intézményenként a szakindítási kérelmeket.

(3.) A NKÖM, a Könyvtári Intézet, az MKE, IKSZ, más szakmai szervezetek szoros együttműködésére van szükség, hogy az új BA-MA kapcsolódás szerint feleltessék meg a végzettségeket és a munkahelyi besorolásokat, egyeztessék a munkakörök rendszerét.

Egyre jobban összecsiszolódó munkáról van szó, melynek dandárja most az alapvető keretek kidolgozása után még előttünk áll.

Oktatók között kollégaként tartjuk számon az egyhetes, kéthetes, illetve egyhónapos gyakorlatokat vezető könyvtárosokat, információs szakembereket, akiknek rengeteget köszönhetünk abban, hogy

a képzés során megszerzett ismereteket a hallgatóink életteli környezetben alkalmazhatják.

Főleg az információbróker és információmenedzsment szakirányos tanulmányok okán számos oktató és hallgató kerül kapcsolatba a Magyar Információbrókerek Egyesületével (<http://mibe.info>), illetve a Magyar Tartalomipari Szövetséggel (MATISZ, a Magyar Adatbázisforgalmazók Szövetsége utódja, <http://www.matisz.hu>), melynek 2001 óta jelentősen kibővült a tagsági köre, összetétele – a tartalomelőállítók, -fejlesztők, terjesztők, távközlési-, hardver-, szoftver-, képzési szolgáltatók, oktatósi, államigazgatási intézmények mellett növekvő szerepe van a könyvtáraknak is.

3.2. Nemzetközi együttműködés – szervezetek, szimpóziumok, ösztöndíjak, csereprogramok

A nemzetközi együttműködésből adódó lehetőségeket fokozott mértékben kell kihasználni. Itt az a veszély, hogy a nagy elfoglaltság vagy nyelvtudás hiánya, ill. bizonytalansága miatt nem használjuk ki a lehetőségeket. Viszont örömdetes gazdag néhány tanszék (pl. ELTE, Szeged, Debrecen, Szombathely stb.) kapcsolatrendszer.

☞ EUCLID

A képzőintézmények hivatalos, formális szövetsége, az EUCLID (European Association for Library and Information Education and Research, internet-címe: <http://www.jbi.hio.no/bibin/euclid>), mely a stratégiaformálás műhelye is, és sokat tesz a bolognai folyamatnak megfelelő képzés összehangolásban. Mi, magyarok az alapítástól tagjai vagyunk a szövetségnek.

☞ BOBCATSSS

Az EU más országainak könyvtáros oktatóival, kutatóival és hallgatóival való élő, rendszeres kapcsolat fontos fóruma az évente megtartott nemzetközi

szimpóziuma, a BOBCATSSS (melyek megrendezésére több esetben is Budapesten került sor, így 1993-1998 között. 2005-ben újra Budapesten lesz a BOBCATSSS szimpózióm, érdemes részt venni rajta. Az információk az alábbi internet címen találhatóak: <http://bobcatsss.mine.nu>)

Nagyon hasznosnak bizonyult, hogy oktatók, hallgatók, gyakorló könyvtárosok gyakran munkacsoportban dolgoznak ki egy-egy átfogó témát és adják elő közös kutatásuk eredményeit (pl. Pálvölgyi Mihály – Murányi Péter – Gábris Jácint – Bíró Szabolcs – Ördögné Kovács Mónika - Gerencsér Judit: Knowledge discovery of web resources in Hungarian language; the issues of representation and global exchange. Proceedings of the 11th Bobcatsss Symposium, Torun, 2003 „Information policy and the European Union – Hogeschool van Amsterdam – Nicolaus Copernicus University Torun, 2003. pp. 95-106.)

☉ Fulbright ösztöndíjasok

Az 1990-es évek programjai (TEMPUS, Phare, stb.) mellett számos könyvtár kapcsolódott be a nemzetközi együttműködési programokba, pl. a British Council által szervezettekbe. Számos magyar könyvtáros vehetett részt Fulbright ösztöndíjas tanulmányokban, köztük *Gerencsér Judit* Szombathelyről 2003-ban az amerikai Clevelandben.

Cserében amerikai könyvtárost is üdvözölhattünk egy teljes tanévre 2003/04-ben, *Dallas Long* személyében, aki az angol nyelvi kommunikáció és a digitális tartalomszolgáltatások tárgyak oktatásával segítette a képzést, illetve bekapcsolódott a szombathelyi tanszék által szervezett Special English for librarians c. továbbképzés munkájába, melynek Budapesten a Könyvtári Intézet adott otthont. Bekapcsolódott a kutatásba is (Pálvölgyi Mihály – Murányi Péter – Czövek Zoltán – Long, Dallas: Unlocking Hungary's libraries – The case of the multi-lingual digital Library at Berzsenyi College. Paper presented to the 12th Bobcatsss Symposium, Riga,

2004 „Library and information in multicultural societies”.)

☉ ERASMUS – nemzetközi hallgató és oktatócseré

Az EU-tagállamként sokkal intenzívebbnek kell lennie a külföldi mobilitásnak, mind oktatói, mind hallgatói vonatkozásban. Ehhez fontos, hogy elfogadjassuk a partnerintézménynél tanult kurzusokat, a kapott krediteket. Néhány magyar tanszék már rendszeres cserekapcsolatot folytat, melynek keretében a hallgatók egy félévet töltenek a fogadóintézménynél. *Kovács Attiláné* az első levelezős hallgató aki egy szegedi hallgatótárral együtt ERASMUS-tanfolyamon vesz részt a koppenhágai Royal School of Library and Information Science szervezésében. (Fő témakörök: a könyvtárak kulturaközvetítő szerepe, tudásmenedzsment könyvtári környezetben, humán tudáskezelési folyamatok, könyvtári és információetika, digitális szolgáltatás-fejlesztés stb.)

Sajnos, a mobilitás egyirányú, mert ahhoz, hogy külföldi hallgatókat tudjunk fogadni, vállalkoznunk kell az idegen nyelven történő oktatásra (pl. angolul, esetleg németül) is. Ezt az osztrákok az eisenstadti (kismartoni) főiskolán úgy oldották meg, hogy egy teljes félévben (az ötödikben) az egyes tárgyak zömét angolul oktatják, az osztrákoknak is, s így a külföldiek számára nincs nyelvi, megértési probléma.

4. Kutatás és fejlesztés

4.1. Kutatási követelmények, stratégiák, prioritások

☉ MAB kutatási követelményei

A szak tudományágában legyen országosan elismert, tudományos műhellyel vagy azzal együtt dolgozó szakmai közösséggel bíró, alapvető K+F terület.

Az oktatók rendszeresen publikáljanak és mutassanak fel tudományos, vagy oktatásfejlesztési eredményt, (s ehhez vegyenek részt a szakmai tudományos egyesületek, szervezetek munkájában).

Az információs társadalom a könyvtárostól módszertani újítást, kutatás-fejlesztést, tudományos megközelítést igényel. Ez kiterjed az elméleti eredmények szintézisére, gyakorlati alkalmazására, bevezetésére.

☒ *A kutatásokra ható stratégiák és prioritások*

Az információfeldolgozás, információkeresés és -szolgáltatás fejlesztési elvárásai megfogalmazódnak a MITS-ben, a magyar információs társadalom stratégiában, ahogy az e-kompetencia, média-kompetencia fejlesztésének követelménye is, melyek terén alapvető (lehet) a könyvtárosok szerepe. Ami egyben azt (is) jelenti, hogy a valóságos könyvtárhhasználók mellett jobban elismerjük a virtuális használóinkat is.

Kutatási-fejlesztési prioritásnak számítanak a könyvtári terület stratégiájának kiemelt elemei: az információhoz való korlátok nélküli, szabad, azonnali hozzáférés biztosítása; a falak nélküli virtuális könyvtár létrehozása; a gazdaság, a kultúra, a tudomány, az oktatás és az államigazgatás területén való hálózati együttműködés fejlesztése; s a tartalomszolgáltatás, feldolgozás minőségének emelése. Ahhoz, hogy a stratégiai tervek megvalósuljanak, operatív programokra van szükség. Érdemes tanulmányozni az Informatikai és Hírközlési Minisztérium, a NKÖM és az Oktatási Minisztérium honlapjait, hiszen „most jött el igazán a könyvtárosok ideje”.

4.2. A kutatásösztönzés, -fejlesztés kérdései

☒ *A Könyvtárosok kézikönyve kutatásösztönző szerepe*

A képzésben alapvető „kötelező olvasmány” e szintézis, mely a tudásgazdálkodó, ismeretgazdálkodó

könyvtár működésével kapcsolatos lényegi ismeretek (információtudományi alapok, munkafolyamatok, feltárás és visszakeresés, könyvtári rendszer, szervezés és vezetés, határterületek) tudományos igényű összefoglalásával további kutatásra-fejlesztésre ösztönöz. (Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. Osiris Kiadó, 2003)

☒ *A doktori iskolák szerepe*

Az ELTE doktori iskolája (irodalomtudományi doktori iskola, könyvtártudományi program) *Sebestyén György* vezetésével már számos és alapvető fontosságú kutatási eredményt produkált, összhangba hozva a hazai és nemzetközi kutatásokat. Az így létrehozott elméleti-módszertani kutatási szintéziseket követve célszerű lenne, hogy módszertani-gyakorlati kutatások, fejlesztések sora kezdődjön el, lehetőleg interdiszciplináris együttműködésben, országos koordinálásban. Hasonlóan fontosak a Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézete doktori iskolájának eredményei.

☒ *Információfeldolgozási példa*

A kutatás-fejlesztés napjainkra kényszer is lett (vegyük ezt jó értelemben). A „vetélytársak” a profitorientált internetes szolgáltatók, vállalkozások nem alszanak, az igényeket figyelve a legkülönfélébb piaci résekre csapnak le világszerte, de egyre inkább idehaza is. Számos területen verseny van. Nekünk könyvtárosoknak „nagyon oda kell figyelni”. *Varga Katalin* ELTE-n írt PhD-dolgozata* 6. fejezetében az információfeldolgozással kapcsolatban így figyelmeztet: „a szövegfeldolgozás jelenlegi magyarországi állapotának felmérése megerősíti azt a meggyőződésemet, hogy amennyiben a könyvtárak nagyon gyorsan nem változtatnak a tartalmi feltárás gyakorlatán, végleg lemaradnak, vagyis aláírják a saját halálukat. Pillanatokon belül megszületnek

* VARGA Katalin: Szövegelemzés, tartalomelemzés információtudományi szempontból: Módszerek és lehetőségek az információ minőségi szelektálására. PhD-értekezés. Bp. 2004.

azok az intézmények, amelyek hajlandók pénzt és energiát áldozni, hiszen a tudástársadalomban az értékelt és rendszerezett ismereteknek anyagi értékük van.” (200. p.) Súlyos mondatok, amelyekre érdemes elgondolkodnunk, annak ellenére, hogy számos, koordinált erőfeszítés történt, és történik hazánkban a tartalmi feltárás terén!

A fenti dolgozattól egy sor „kötelező” kutatás vezethető le:

- (1) Sokszintű, a jelenleginél sokkal mélyebb feltárás szükségessége;
- (2) A nyelvi probléma leküzdése a digitális szolgáltatásokban;
- (3) A multimédia feldolgozás és közvetítés javítása – a képi információk keresése és szolgáltatása is közelítsen az írott információkéhoz;
- (4) A digitális térben való minőségi tájékoztató eszközök készítése (webkalauzok, linkgyűjtemények);
- (5) S végül, de nem utolsósorban, hogy a katalógusainkból, adatbázisainkból egyre nagyobb számban közvetlenül legyenek elérhetők a dokumentumok (teljes szövegek) a felhasználó számára.

☞ A honlap szerepe

El kell érünk, hogy minél több embernek (/meglelvő, vagy potenciális olvasónknak) legyen kezdőlapja a könyvtár honlapja. Ehhez nagyon sok munka, projekt, együttműködés szükséges.

Az információkereső rendszerek, az információkereső nyelvek, internetes információszolgáltatások, alkalmazások, a digitális könyvtárak fejlesztésénél fontos az interdiszciplináris „tudás” összeadása, s ebből következően az oktatók, könyvtárosok, internetszolgáltatók, informatikusok, nyelvtechnológusok jól átgondolt, konkrét gyakorlati célokat kitűző projektjeinek indítása. Jó lenne, ha erre országos áttekintés, koordinálás állna rendelkezésre.

☞ A hallgatói kutatás szerepe

A könyvtár szakon mindig is nagy figyelmet szenteltünk a hallgatók egyéni kutatómunkájának, a szakdolgozatnak. A szakdolgozat és védeése kiemel-

kedően fontos esemény, különösen 2002 óta. Ennek is köszönhetően nagyon sok magas színvonalú hallgatói szakdolgozat születik, melyek az egyes tanszékek kutatási műhelyébe, kutatási koncepcióba illeszkednek. A szakdolgozatok CD-ROM-ra kerülnek, így jobban hozzáférhetővé válnak a főiskolai könyvtárban. A legjobbak felkerülnek a tanszéki honlapokra, a MEK-re vagy más rangos szervezet honlapjára is. Bár nehéz nevet kiemelni, nemzetközi tanulságai miatt azonban feltétlen említést érdemel *Jóföldi Hajnalka* kutatása (*Jóföldi Hajnalka: Kultúrák hatása a weben való információkeresési szokásokra. Magyar felhasználók magatartása. Konzulensek Komlódi Anita; Sütheő Péter. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola, Természettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, 2003.*) <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/hasznal/jofoldi/html/bevezetes.htm>

E kutatást *Komlódi Anita*, az University of Maryland, Baltimore County (UMBC) Információs Rendszerek Tanszékének adjunktusa vezeti, s a magyar mellett az amerikai és kínai felhasználókra is kiterjed. A vizsgálat célja annak megértése, hogyan hat a kulturális háttér a weben való információkeresési magatartásra, a keresési stratégiáikra (pl. az indexelőszolgáltatások, tematikus internetkatalógusok használatára és a böngészésre). A kutatás eredményeként tervezési ajánlásokat fogalmaznak a felhasználói felületekhez a kereső és böngésző rendszerek tervezői számára.

5. Infrastrukturális feltételek

5.1. Infrastrukturális követelmények és finanszírozási igények

☞ Infrastrukturális minimálkövetelmények

A MAB szakindítási minimálkövetelményei öt fontos területet foglalnak magukban, melyek minden szakra vonatkoznak.

1. Infrastrukturális alapfeltételek folyamatos biztosítása: elhelyezés (tantermek, laborok, tanszéki szobák), eszközök, szervezeti-hivatali struktúra;
2. Szakkönyvek, folyóiratok megtalálhatósága, elérhetősége;
3. Hozzáférhető informatikai hálózat;
4. Szakdolgozatkészítés feltételei;
5. Gyakorlati oktatás feltételei, gyakorlólé helyi hálózat fejlesztése az alapozó tárgyaknak és a szakirányok igényeinek megfelelően.

☉ *Normatív finanszírozási kérdések*

A gyakorlati képzésre oly nagy hangsúlyt fektető informatikus könyvtáros szakon az infrastrukturális feltételeket magasabb szinten kell biztosítani. A tantervek jól tükrözik a szak gyakorlásigényét, kompetenciafejlesztő követelményeit. A könyvtár szak nem minimális eszközigenyű bölcsész szak!

5.2. A tanulási környezet fejlesztése

☉ *A tanulási környezetfejlesztés prioritásai*

Sokkal nagyobb hangsúlyt kell helyezni arra, hogy a tartalmaknak (moduloknak, tárgyaknak) legmegfelelőbb oktatási-tanulási formákat, módszereket, eszközöket, lehetőleg együttműködéssel kidolgozzuk, miközben tekintettel kell lennünk az önálló és a kooperatív tanulás kettős igényének együttes érvényesítésére is.

Fontos, hogy e tekintetben figyeljünk az új, több önállóságot feltételező tanulási keretek (önálló tanulási modulok, e-tanulás, virtuális egyetem) bővítésére, a tanulási környezet folyamatos fejlesztésére.

Fontosnak tartjuk, hogy a továbbképzésben részt vevő könyvtáros számára a tanszéki honlapokra kattintva, minden lényeges, a tanulással kapcsolatos kérdés legyen világos, és hogy a legalapvetőbb taneszközök (jegyzetek, jegyzettrészetek stb.) elérhetők is legyenek.

☉ *Az e-tanulási környezet fejlesztési feladatai*

Az e-tanulást (elektronikus) tanulást kiemelten fontosnak tartjuk, s nemcsak azért, mert nyugati partnerintézményeinknél ez már bevett, mindennapi alkalmazási lehetőség. Fontos ez a digitális anyagok nagy integráló ereje miatt, melyek integrálják a tananyagokat, az oktatók és hallgatók közötti kommunikációt (pl. projekt-munka esetében), és lehetőséget adnak a világhálón levő, szabadon hozzáférhető tananyagok elérésére, tanulmányozására.

A könyvtárosok esetében a világhálón található keresőrendszerek, webkatalógusok, linkgyűjtemények nyilvánvalóan taneszközként is felfoghatók. A fontos dolog az, hogy értékelésükhöz, megítélésükhöz világosan kidolgozott szempontrendszerrel rendelkezünk.

Az e-tanulási rendszerek fejlesztése során feltétlenül igénybe kell venni a Magyar Információs Társadalom Stratégiában megfogalmazott operatív programok adta támogatási lehetőségeket.

Nagyon fontos fejlesztési feladat, hogy a célcsoportok (nappali, levelező) sajátos igényeinek figyelembevételével legyünk képesek didaktikai stratégiák kidolgozására, módszer- és eszközfejlesztés, és természetesen a hálózat is rendelkezésre álljon.

☉ *Az e-tanulás tényezői*

Rendszerszerűen és részletesen számba kell venni az alábbiakat:

- 1) Didaktikai megfontolások – A tanulás tartalma és folyamata szerint mit, hol, hogyan tanuljunk? Elektronikusan és egyéb módon?
- 2) Didaktikai kategóriák – didaktikai feladatok, alapelvek, oktatási stratégiák (több önirányítás, több és jobb tanulástámogatás);
- 3) A tanulás motiválása (érdeklődés – vizsgálat, kíváncsiság, aktivitás – problémamegoldás, reflexió – konstruktív munka, kimenet/eredmény meghatározása, együttműködés – rendszer-szemlélet érvényesítése).

☉ Szervezés és technológia

A szervezési és munkaformáknak nyitott és távoktatási változatok esetén (amelyekre munka mellett dolgozó levelezős hallgatók, illetve továbbképzésben részt vevők esetében feltétlen gondolni kell) az alábbi tényezőket kell átgondolni:

- Tananyagok, tudásforrások – a tudás-menedzsment szempontjai, e-jegyzetek, e-tanulási útmutatók, tesztelő anyagok, webkalauzok, linkgyűjtemények, digitális könyvtárak;
- Komplex tanulási környezetek (előadás, szeminárium, gyakorlat, források, e-tananyagok, e-források, e-kommunikáció stb.);
- Komplex távoktatási rendszer bevezetése és működtetése (erre jó példa az egri távoktatási rendszer - nyomtatott anyagok + WEBCT lehetőségeinek kombinálásával.) (Forrás: Forgó Sándor - Hauser Zoltán - Kis-Tóth Lajos: E- learning tananyagok hatékonyságának vizsgálata az informatikus könyvtáros szakon. <http://nws.iif.hu/ncd2004/docs/phu/014.pdf>)
- A legkülönbözőbb forrásokat összefogó tanulási elemek integrálása (a könyvtár, mint komplex

tanulási környezet lehetőségeinek kihasználása – a gyakorlati képzés keretében.

☉ Konklúzió és előtekintés

Az e-tanulás dinamikus fejlesztésénél azt kell szem előtt tartani, hogy az a tudásszervezés, -megosztás, a minőségfejlesztés fontos eszköze lehet a „a könyvtáros mint információ- és tudásmenedzser” számára. Alapvető cél a *tudáshoz való hozzáférés segítése* a használók számára. Nagyon hasznos, hogy sok igen jó szakdolgozat született (jól hasznosítható linkgyűjtemények, webkalauzok stb. formájában), melyek közvetlenül felhasználható eszközként jogos felhasználói igényeket elégítenek ki (pl. Deutsche Informationsquellen über Ungarn, a magyarországi turizmussal kapcsolatos német nyelvű internetes források kalauza stb.).

Sok feladatot és teendőt soroltam fel. A fő „veszély” ezzel kapcsolatban, hogy megoldásuk rendkívül pénz-, energia- és IT-eszközigényes. Ezért előadásom végén szeretném kifejezni azt a közös óhajt, mely szerint nagyon jó lenne, ha az eseti pályázati, projekt támogatások mellett stabil forrásokra, kormányzati megértésre, rendszeres infrastrukturális támogatásra is számíthatnánk.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Információs Egyesülete 2005. február 19-20-án Beregszászon

a Rákóczi Főiskola Kőlcsey Ferenc Szakkollégiumában konferenciát szervezett a kárpátaljai magyar iskolák könyvtárosai számára.

<http://www.karpatinfo.org.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=16963>

(KIT Hírlevél, 2005. márc. 2.)

Az NKA könyvtárakat is érintő aktuális pályázatairól a Könyvtári Intézet honlapján is tájékozódhatni lehet. Az összeállítás a Hírek – Frissítések rovatban található (<http://www.ki.oszk.hu/hirek.html>)

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNYEK MAGYARORSZÁGON

Hagyomány és korszerűség címen rendezett konferenciát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2004. november 4-én a könyvtár 100 éves jubileuma alkalmából. A rendezvényen bemutatkoztak a nagyobb hazai egyetemeken működő társadalomtudományi gyűjtemények (Nagy Zsuzsanna: Gyűjtemény és szolgáltatások a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárában; Pál Antalné: Rész az egész: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának társadalomtudományi gyűjteményei; Hamar Zsuzsa: Társadalomtudományi gyűjtemények a Pécsi Tudományegyetem könyvtáraiban; Laczkó Sándor: Eszme- és kisebbségtörténeti kutatások a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának Társadalomelméleti gyűjteményében), valamint néhány társadalomtudományi szakkönyvtár ismertette szolgáltatásait (Murányi Lajos az MTA Könyvtárét, Sziráki Zsuzsanna a pécsi regionális tudományok magyarországi könyvtárát, Markella Károlyné az MTA négy kutatóintézetének közös könyvtárát, Nemes Erzsébet a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat munkáját, Csík Tibor az OPKM gyűjteményeit és szolgáltatásait, Villám Judit pedig az Országgyűlési Könyvtár szolgáltatásait). A most következő összeállításban Reisz László, Laczkó Sándor, Murányi Lajos, Sziráki Zsuzsanna és Markella Károlyné előadását adjuk közre.